Indian Streams Research Journal
ISSN 2230-7850
Volume-4 | Issue-9 | oct-2014
Available online at www.isrj.org

मराठी चित्रपटाला "लावणी" रचनाकारांचे योगदान

आबासाहेब शामराव शिंदे

मु.पो.ता.कवठेमहांकाळ,(विद्यानगर) जि.सांगली

सारांश* —** स्वातंत्र्योत्तरकालीन मराठी चित्रपटांचे स्वरुप लक्षात घेता या कालखंडात सामाजिक आशयागर्भ चित्रपट विपुल प्रमाणावर निघू लागले असे दिसते. त्यात कौटुंबिक चित्रपटांचा समावेश होता. त्याचप्रमाणे अस्सल ग्रामीण कथानकावर आधारित बोलपटांचा देखील समावेश होता. गावातील किंवा खेडयातील राजकारणावर आधारीत अनेक चित्रपट या काळात निर्माण होत होते. ***सरपंच, पाटील, सावकार अशी पात्रे या चित्रपटांत स्वाभाविकपणे येत राहीली. त्याच अंगाने तमाशाही आला. तमाशासोबत "लावणी" आली. स्वातंत्र्योत्तरकाळातील मराठी सिनेमातूनच "लावणी" अधिक लोकाभिमूख झाली. तरलता, सूचकता, बंदिस्तता हे काव्यविशेष या काळातील लावण्यांमध्ये विखुरलेले आहेत. शिवाय सादरीकरणातील अभिनव प्रयोगमूल्यांसाठी ही "लावणी" रसिकामनाचा ठेव घेऊ लागली आणि ***लोकनाटय तमाशा*** यांकडे कधीही न वळणा-या पांढरपेशा-मध्यमवर्गीय रामूहाला, मराठी चित्रपटातील लावणीने लळा लावला.

प्रस्तावना :-

ग. दि.माडगूळकर, संजीव, शांत शेळके, जगदीश खेबूडकर, राम उगावरकर इत्यादी लावणीकारांनी मराठी चित्रपटांसाठी लावण्या लिहिल्या तदनंतर सन १९४७ नंतरची ***"लावणी"*** मराठी चित्रपटाद्वारे लोकप्रिय बनली. चित्रपटांमध्ये ही लावणी शाहीर, साथीदार, नृत्यांगना हा सर्व तमाशाचा बाज घेवून प्रकटली. नायिकेचे नृत्य आणि गाणे हा भाग महत्वाचा व आकर्षणाचा बनला. चित्रपटातील नायिका स्वतःच लावणी म्हणत असल्याचे दृश्य दिसू लागले. हा बदल प्रेक्षकांनाही रुचू लागला. [१] पृष्ठ क्र.४८

‘लावणी’ प्रधान चित्रपटांची मुळ पार्श्वभूमी -

हिंदी पाठोपाठ बंगाली, तमिळ, मराठी गोलपटाचे आगमन झाले आणि प्रादेशिक आस्मितीचे अभिमान पर्व सुरु झाले. ६ फेब्रु. १९३२ हया दिवशी प्रभात फिल्म कंपनीचा पहिला मराठी बालपटात ***‘अयोध्याचा राजा’*** प्रदर्शित झाल्यावर पाठोपाठ एकेक धाडसी, कल्पक निर्माते, दिग्दर्शक, कलावंत, गायक चित्रपट उदयोगात उतरले. पहिल्या दशकात झालेल्या चित्रपट निर्मितीकडे पाहता मुख्यतः त्यावर नाटयसृष्टीची छाया दिसते. पौराणिक आख्याने, काल्पनिक विषय, ऐतिहासिक, धार्मिक व सामाजिक विषयांवर चित्रपटाची इमारत उभी होती. पुढे सामाजिक विनोदी, रहस्यमय, आख्यायिकांवर आधारित, इतिहासावर आधारित चित्रपट निर्माण करण्याकडे कल होता. ग्रामीण, शहरी पार्श्वभूमीवरील चित्रपट येत, पण ख-या अर्थाने ग्रामीण प्रेक्षकांना चित्रपटांकडे आकर्षित केले ते तमाशापटांनीच.

‘जयमल्हार’ (इ.स.१९४७) हा ख-या अर्थाने पहिला ग्रामीण चित्रपट म्हणता येईल, याचे सूत्रधार होते बापूराव पेंढारकर मंगल पिक्चर्सचा **‘जयमल्हार’** अस्सल लावणीचे रांगडया शृंगाराचे, भाषेचे लेणे घेऊन आला. कथा, पटकथा, संवाद दिनकर. द. पाटील यांचे होते गीते ग.दि.माडगूळकर यांची होती व संगीत दादा चांदेकर यांचे होते. दिग्दर्शक दा.स.अंबपकर याचे होते आणि बाबूराव पेंढारकर, ललिता पवार, सुमती गुप्ते, विष्णुपंत जोग, खुदद ग.दि.माडगूळकर.अशा संचातल्या **‘जयमल्हार’** ने मराठमोळया तमाशाला, लावणीने पुन्हा एकदा उजाळा दिला.

बाबूराव पेंढारकरा पाठोपाठ इ.स.१९४७ मध्येच व्ही. शांतारामांनी **'लोकशाहीर राम जोशी'** या शाहीरपटाची निर्मिती केली आणि तामशाकलेचे आकर्षण, लोककलेची ओढ, त्या भाषेचा, संस्कृतीचा, गायन नृत्य, अभिनयाचा ठेवा व त्याबददलचे कुतूहल जागे केले. **'सुदर म-गामधी भरली', 'हटातटाने पटा रंगवूनी जटा धरीशी का शिरी आणि लाडे लाडे आले मी मोहन!** अशी शृंगरिक, धीट अभिव्यक्तीच्या गीतांनी, कलावंतांच्या अभिनयाने, तमाशापटाचा रस्ता ख-या अर्थाने मोकळा झाला.

व्ही शांतारामानी इ.स.१९५१ साली आणलेल्या **'अमर भूपाळी'** या चित्रपटाने पुन्हा एकदा ग्रामीण प्रेक्षकाला सिनेमाकडे ओढून आणले. उत्तर पेशवाई काळातल्या शाहीर होनाजीबाळाच्या जीवनावरचा हा शाहीरपट संगीत आणि शाहिरी कवनांची मेजवानी ठरली. **'लटपट लटपट तुझ चालण', 'तुझी माझी प्रीत एकदा कधी घडलं घडलं', 'सां□ा मु□द □□ी हा पाहिला'** आणि अजरामर **'घनश्याम सुंदरा'** या भूपाळीने शाहिरी वाडमयाचे, इतिहासाचे संगीत नृत्य भावेतीच्या विशिष्ट संस्कृतीचे कालखंडाचे पर्व जागे झाले. संगीतकार वसंत देसाई यांनी अस्सल पेशवेकालीन संगीत उभे केले.

इ.स.१९५० सालचा **'पटटे बापूराव'** हा शाहीरपट, प्रमोबोधनकार ठाकरे यांच्या लेखणीतून उतरलेला **'कलगीतुरा'** (इ.स.१९५५) **'पुनवेची रात'** (इ.स.१९५५) असे चित्रपट आले. पण ख-या अर्थाने **'सांगत्ये ऐका'** (इ.स.१९५९) या चित्रटाने तमाशा प्रधान चित्रपटाला वैभव मिळवून दिले. पुण्यात तब्बल १३१ आठवडे चाललेला **'सांगत्ये एका'** अविस्मरणीय ठरला. गो.गं. पारखी यांच्या कथेवर व्यंकटेश माडगूळकर यांनी पटकथ संवादाचा असा काही साज चढवला, की सांगत्ये एका शहरी, ग्रामीण, अमराठी प्रेक्षकाला पुनःपुन्हा पाहवा असा वाटला. अभिनयसंपन्न, नृत्यकुशल अशा कलावती हंसा वाडकर, जयश्री गडकर, नीलम, तर चंद्रकांत, सुर्यकांत, दादा साळवी, वसंतराव पहेलवान, वसंत शिंदे असे दमदार अभिनेते, गदिमांच्या लावण्या, वसंत पवार आणि राम कदम यांचे बहारदार संगीत, आशा भोसले, मधुबाला जव्हेरी यांचे आवाज **'सांगत्ये एका'** ची वैशिष्टये ठरली. **'बुगडी माझी सांडली ग'** या लवणी गीत - नृत्याने लोकप्रियतेचा कहर केला. निर्माते दिग्दर्शक अनंत माने यांनी लावणी, तमाशाप्रधान चित्रपटांची लोकप्रिय परंपरा पुढे चालू ठेवली.

तमाशापटांनी गाव, तिथलं राजकारण, सुडनाटय, ग्रामीण भाषा, गण, गौळण, लावणी वग, विनोद, नृत्याचा, ठसकेबाज संवाद अशा अनेक गोष्टींना उजाळा दिला. प्रतिष्ठा दिली. सामाजिक समजल्या जाणा-या चित्रपटातही एखादी लावणी लोकप्रिय आयटेम म्हणून दिसू लागली. व्यंकटेश माडगूळकर आणि ग.दि.माडगूळकर हया प्रतिभावंतांनी ग्रामीण महाराष्ट्राची बोली गद्य-पद्यातून सरसपणे मांडली, **'आली बाई पंचीम रंगाची'** (रंगपंचमी इ.स. १९६१) **'छुन छुन बोलतीय हातामधी घाट'** (सुंदरा मनामध्ये भरली इ.स. १९६४) **'कसं काय पाटील बरं हाय कां'** (सवाल माझा एका - इ.स. १९६४) अशाी कितीतरी लावणी गीतांची, नृत्यांची, सवालबाबची मैफल तमाशाप्रधान चित्रपटात सजलेली दिसते. व्ही शांतारामानी तमाशाच्या पार्श्वभूमीवर **'पिंजरा'** (इ.स. १९७२) या रंगीत चित्रपटाची निर्मिती केली आणि तमाशापटावर मुकुटमणी शोभवा असा दर्जेदार चित्रपट दिला. **'छबीदार छबी' 'तुम्हावर केली मी मर्जी बहाल', 'बाई मला इश्काची इंगळी डसली', 'दिसला गं बाई दिसला'** अशा एकापेक्षा एक गाण्यांची मैफल संगीतकार राम कदम यांनी रसिकांना दिली. डॉ श्रीराम लागू, संध्या, निळू फुले, वत्सला देशमुख यांनी अभिनयाने जिवंत केलेला **'पिंजरा'** चित्रपट आजही लक्षणीय ठरला.[२] पृष्ठ क्र.३८४

मराठी चित्रपटातील "लाव□ी' रचणेचे स्वरुप

सन १९४७ नंतरची लावणी मराठी चित्रपटाद्वारे लोकप्रिय बनली. चित्रपटातील नायिका स्वतःच लावणी म्हणत असल्याचे दृश्य दिसू लागले. हा बदल प्रेक्षकांनाही रुचू लागला. स्वतःच्या तारुण्यातील दिमाखाचे प्रकटी□रण हा विषय तसा लावणीला नवीन नाही. ग.दि. माडगूळकरांच्या ***'स□या मला सावरा'*** या चित्रपटातील लावणीत स्वतःच्या तारुण्याबद्दल दिमाख मिरविणारी रुपगर्विता स्वतःच्याच रुपाबद्दल गर्वाने म्हणतेः-

"अंग गोरटे, उमदा थाट
तंग कंचुकी, उघडी पाठ
घाग-या घोळात
रु□झुण चाळात
बांधून नेते मी कैकाला

दुधाचा भाव माझ्या ताकाला"

या गवळयाच्या मुलीची अंगकांती गोरटी आहे. व्यक्तित्वही उमदे आहे. तिच्या रुणझुण वाजणाऱ्या पैंजणांनी कित्येक मोहित होतात, म्हणून इतरांच्या दुधाला जो भाव आहे. तो तर माझ्या ताकाला आहे, असे काहीसे उपहासाने आणि गर्वाने ती म्हणते.

'रंगल्या रात्री अशा' या चित्रपटातील जगदीश खेबूडकरांच्या अशाच आशयाच्या एका लावणीत नायिका किती मोकळेपणाने स्वतःची ओळख करुन देते, तो खेबुडकरांचा ठळक लावणीचा मुखडा पुढील प्रमाणे इ

"हा डौल झोक नटारंगीची ढंग
वाऱ्यावर लवते जशाी चवळीची शेंग
हर घडीला नखरा नया.. डोळा हो डावा
झाकुनी फेकिन नरजेची बरची &&१&&

ही रुपवती डौलदार आहे, झोकदार आहे. चवळीच्या शेंगेप्रमाणे तिची अंगकाती लवलवती आहे. वेळोवेळी तिचा नखरा नवीनच असतो. ती लाल डाळिंबी रंगाचा शालू, हिरवी चोळी ल्यालेली आहे. आपल्याकडे जास्त लक्ष घालू नका, नाहीतर तुम्ही माझ यातच गुंतून पडाल, असाही इशारा ती पुरुषांना देते.

दादा कोंडगे यांनी स्वतःच्या चित्रपटांसाठी लावण्या लिहिलेल्या आहेत. **'बोट लावीन तीथं गुदगुल्या'** मधील लावणीतून नायिका स्वतःच्या उमलत्या तारुण्याविषयी किती सूचकतेने निवेदन करते तो लावणीचा मुखडा पुढीलप्रमाणे इ

"□ळला मोहर झडली पालवी
फळे लागली निळी जांभळी"

'स्त्री' लावण्याप्रमाणे प्रेमानुनय हासुध्दा लावणीचा एक विषय आहे. हा अनुनय सहसा स्त्रीलाच करावा लागतो. प्रेमातील उत्कटता, भेटीतील आर्तता, विरहातील भग्नता, वासनेतील ज्वर या साऱ्या भावनांची सरमिसळ अनुनयातून प्रतीत होते. त्या लावणीचा मुखडा पुढील प्रमाणे इ

"शालूच्या पदराला पुसते मी पाय
□ायाला देते मी साखरसाय
आणखिन सेवा करु मी काय?
पडते गळा, की लावते लळा, की द्या आधारा"

अशा पंक्तीतून ज्याप्रमाणे प्रेमातील स्निग्धता आणि सर्मपितात प्रकट होत, त्याचप्रमाणे-

"लाखामधनी सख्या तुम्हाला अचूक मी हेरंल
तुमच्या नावानं गळयात बांधा एक डोरंल"

निर्भेळ प्रीती, विरहिणीचे असुसलेपण आणि हतबध्दता, मनाचा भारुन टाकरणारी उदासीनता- अशा मनोरम भावछटा ना. धो. महानोरांच्या या लावणीतून परिणामकारकपणे प्रदर्शित होतात.

पुरुषासाठी स्वतःचे अस्तित्वंच विरघळवून टाकणाऱ्या अभिसारंका- बरोबरच परपुरुषावर, शरीरसुखासाठी मोहपाश आवळणाऱ्या चतुरिकांचा शराबी अनुनयही लावणीची नशा वाढविणारच आहे.

"नको परकेणा मला तुमची म्हणा

Indian Streams Research Journal
ISSN 2230-7850
Volume-4 | Issue-9 | oct-2014 Available online at www.isrj.org

घरच्यावाणी मला वागवा
रात धुंदीत ही जागवा"

अनैतिक संकेतांना आवाहन करीत, रात्र मस्तीत जागविण्याची मनोकामना बाळगणाऱ्या कलावंतिणीचा रोखठोक अनुनय लावणीची खुमारी खुलावितो!

'मी तुळस तुझ्या अंगणी' या चित्रपटातील एका लावणीत नायिका जोडीदाराच्या प्रतीक्षेत आहे. वर्ष संपले तरीही तो परत येत नाही. मग तिच्या जिवाची घालमेल सुरु होते. लावणीचा ठळक मुखडा पुढीलप्रमाणे ॥

"चेत्र वैशाख नाही कळला
माझा दिमाख फुलुनि जळाला
आखाडयात बरसले ढग
उलघाल माझी तगमग"
किती कराल माझे हाल, सु□लं □ाल&&

चैत्र-वैशा□ा या झाडांच्या पालवी फुटणाच्या काळात तिचाही दिमाख फुलून आला होताः पण जोडीदार न आल्यामुळे तो फुललेला दिमाख अखेर कोमेजला- आषाढातील पावसाळी वातावरणात तिचे मन स्वैर झाले. तिच्या वाटयाला आलेल्या नैराश्यामुळे, मनाच्या उदासीनतेपुढे तिच्या चेहऱ्यावरची टवटवीच सुकून गेली. तिचे सारे सौख्यच प्रियकराच्या सहवासाशी निगडित आहे.

विरहभावना आणि मीलनोत्सुकता यांचे विलोभनीय चित्रण माडगूळकरांनी **'सांगत्ये ऐका!'** या चित्रपटातील लावणीतून कसे रेखाटले आहे बघा:-

"काल रात सारी मजशी झोप नाही आली
जीव झाला थोडाथोडा ऊर वरी खाली&
पती दूर देशी माझे
रुप माझे मजशी ओझे"

परमुलुखात असलेल्या पतीची आठवण आणि भेटीचा तीव्र आयेग यामुळे ती वेचैन होते, झोपेअभावी तळमळत राहते. आपल्या पतीशिवाय आपले रुपयौवन व्यर्थ आहे, किंबहूना ते ओझेच आहे, या तिच्या भावनेतच तिची भग्न विरहावस्था सामावलेली आहे. परंतु पती-पत्नीतील विरहावस्थेला अनेक कंगोरे आहेत. एक नायक कारणा-निमित्ताने नव्हे, तर चक्क रागावून आपल्या पत्नीपासून दूरवर निघून गेलेला आहे. रुसलेल्या पतीला ही व्यथित विरहिणी विनवते-

"उरी आग पेटली विरहाची, लावला लेप चंदनी
राग रुसवा सोडा, सोडा अबोला ध्वनी
चांदणं असून कशी रात काळी काळी
चंदनाची चोळी माझी अंग अंग जाळी&&धृ&&

आपल्या पतीला ती राग- रुसवा सोडण्याची विनवणी करते, विरहात होरपळूणाऱ्या या नायिकेला सारी सौख्य उपलब्ध असूनही, केवळ पतीअभावी ती व्यर्थ वाटतात. केवळ एकटयाच्या वाटयाला येणारे वैभव ती नाकारत असतानाच, आज एकलेपणी दुनिया झाली सुनी अशी उदास भावनाही व्यक्त करते. यातील आर्तता लक्षणीय आहे.

जेव्हा पुरुष सहवासात स्त्रीच्या दबलेल्या भावना उफाळून येतात, तेळा ंगी सळसळणारा कामज्वर बऱ्याच बिनधास्तपणे व्यक्त होतो. **'शांता शेळके'** यांच्या पुढील लावणीतून ही धिटाई जाणवते.-

"नाहुन उभी मी होते दारात, होते दारात
अवचित कुठून तो आला घरात, आला घरात
चमकून गेलं काहि माझ्या उरात, माझ्या उरात
आली जवानीला जाग, त्याच्या नजरेचा नाग

वसंत बापट यांच्या **'लावणी दंगलीची'** या लावणीतून नायिका धुंद, बेहोश सहवास क्षणांची स्मृती जागवताना म्हणते.-

"किती छळ केला माझा, पुरी पुरी दै-ा झाली
कुणा सांगू नूसकानी, राजीखुशी रक्कम दिली
अशी कशी रीत बाई, अंदाधुंद शहराची

अतिशय चित्तवेधक आणि खटयाळ-खटकेबाज ढंगातील ही रसिकांच्या नजरेसमोर प्रत्यक्ष साकार करते. अनेक घटनाप्रधान लावण्यांतून स्त्री-पुरुषांच्या घसरलेल्या वर्तनाचा प्रत्यय येतो. काही लावण्यांना चित्रपटातील कथानकाचा संदर्भ असतो. त्या चित्रपटाच्या कथेविषयी काही माहीत नसेल तर अशा रचना आपलनदृष्टया असंबंध वाटण्याची शक्ता असते. थापाडया चित्रपटातील थाप मारुन थापाडया गेला किंवा चंदनाची चोळी अंग अंग जाळी मधील हिरवा शालू हिरवी चोळी अशा लाव[illegible]या चित्रपटाच्या पटकथेच्या एकरुप आहेत.[३] पृष्ठ क्र.४९,५०

सांगली जिल्हयातील स्वातंत्र्यत्तोर मराठी लावणी:-

सांगली जिल्हयाच्या रचनाकारांमुळे, संगीतकरांमुळे व नृत्यांगनांमुळेच लावणी मलारुप होऊ लागली. सांगली जिल्हयातील लावणीचे खरे समर्तक शाहीर पठ्ठे बापूराव आणि ग.दि. माळगूळकर यांनीच महाराष्ट्राच्या पारंपारिक लावणीला साजर शृंगार चढविला. यांच्या काव्यांनी व लावण्यांनी ब्राम्हण कुहात जन्माला येवूनही कर्मकांडाला दूर करुन बापूरांवाने डफावर थाप मारली आणि खड्ुया आवाजात लावणी म्हटंली.
ती अशी,

"ही नंटरंनी नार भारी काळजाला वार
पाडी कासोटयाला पार, चापुनीया पट्टी &
पाटलाला दावला चाळा &कुलकर्ण्याला घालती डोळा&
मास्तरांनी सोडली शाळा हिच्यासाठी&&"

या लावणीने महाराष्ट्रातील लावणी रसिकांच्या काळजावर अधिराज्य गाजविणारे शाहीर पठ्ठे बापूराव नावा रुपाला आहे. याच कालखंडात ***'भिलवडीच्या संभूराजू भिलवडीकर'*** हे तुरेवाले तर ***'हैबतीबाबा कलगीवाले'*** हे शक्तीला श्रेष्ठ मानणारे भेदिक शाहिरी सांगली जिल्हयातच उदयास आहे. यांच भेदिक लावणीतून भक्ती, ज्ञानसाधना, गुरुभक्ती इत्यादि विषयावर रचना लिहित असे. त्याच कवलापुरचे ***'सातू -सुबराव'*** हे कलगीवाले त्यांनी सातूची लावणी पुढील प्रमाणे,

"नांदाय जो खुशालीत रहावा
देते वळक या माझ्या [illegible]ावा
तुम्ही येऊन तरी बघा
नाही दियाची मी दगा"

असे कितीतरी भेदिक लावण्या लिहिणारे सांगली जिल्हयातील जन्मास आले. त्यामुळे **मार्तंड कुलकर्णी, शाहीर बावाखान दरवेशी, गणपतराव लवटे, रमजान बाग-ी□र** इत्यादि भेदिक लावण्या रचनाकार उदयास आले.

पण पुढे स्वातंत्र्योत्तर कालखंडात शाहीर ग.दि. माडगूळकरांची तुमच्या उसाला लागल कोल्हा आणि केला इशारा जाता-जाता या चित्रपटातील एक लोकप्रिय लावणी. ही लावणी रुपकात्मक आहे. नायिकेच्या तारुण्याची अनुभूती कशी प्रकटते ती पुढील प्रमा□,

***"मुळ जमीन काळ सोनं
त्यान नामांकित रुजल बियाणं
तुझा ऊस वाढला जोमान
घाटा-घाटानं उभारी धरली
पेरा-पेरात साखर भरली"***

अशा लावणी प्रकार निर्माण होताच **'शाहीर आण्णाभाऊ साठे'** यांची संयूक्त महाराष्ट्र चळवळीसाठी लावणीच निर्माण केली.

***"माझी मै-ना □ावावर राहिली
माझ्या जिवाची होतीय □ाहिली"***

अशा लोकप्रिय लावण्यातून आण्णाभाऊ साठे यांनी बेळगांव, कारवार, डांग, उंबरगांव या प्रदेशांना स्वरुप आणि असणारी अस्ता पण जोडीदार पासून आणि गावच्या मायभूमी पासून आपण पोरक झाले यांचे ज्वलंत काव्य त्यांनी वरील लावणीत रेखाटले आहे. अशा लावणी प्रकारातून पुढील लावणी बंदीस्त राहिलेली नाही. तीने स्थलकाल परत्वे असणाऱ्या शहराची, गावांची, नगराची रचना लावणीत गुंफली आणि स्थलकाल परत्वे लावणी जन्मास आली. ती लावणी लिहिली सांगलीच्या ***भा.ल. रानडे*** यां-ी ती अशी,

***"ऐका थाप डफावरची
लावणी खाशी सांगलीची &&
सांगली बहुत चांगली गल्ली ते दिल्ली भल्यांचे बोल***

अशा स्वरुपाची बैठकीची लावणीला साज शृंगार चढवला तो सांगलीचे **'चिंतामणी पोतदार'** यांनी, याच प्रसंग **'सु-ंदा शेळ□'** यांनी शृंगारीक लावणीला लावणीचे लावण्य दिलं.

***"रात किडयांची जमली मैफल
चमचमतो काजवा
रंग महाली मध्यानरातीला
जळतो काहीज दिवा"***

अशा या शृंगारिक लावणी लिहिणाऱ्या शेळके या सांगलीच्याच पण त्यांनी एक आपल्या लावणीमुळे वेगळेपण चित्तीत केले आहे. याच प्रसंगावर नजर ठेवून लावणीत शृंगाराचा साज चढवला तो सांगली जिल्हयातील असदचे 'डॉ. श्रीकांत नरुले' यांनी त्यांची रचना पुढील प्रमाणे,

***"टचून भरलय कणीस औदा
हातात मावत न्हई
करा लवकर मळणीची घाई"***

अशो या लावणीतून तारुण्याच्या मुसमुसलेल्या जवानीतील स्त्रीचे हुबेहुब वर्ण मोहक आणि चित्तवेधक रचना चित्रीत केली आहे. ही आपणाला वरील डॉ. श्रीकांत नरुले यांच्या लावणीत पहावयाला मिळते. [४] **पृष्ठ क्र.१५**

समारोप.

सांगली जिल्हयातील पंचवीस लावणीरचनाकरांनी आपल्या लावणी रचनेत भेदिक लावणीपासून ते बोर्डावरच्या खेळापर्यंत आणि ढोलकीफडाच्या तमाशापासून ते निर्जीव चित्रपटाच्या पडद्यावर डोलकिच्या ठेक्यावर आणि घुंगराच्या बोलावर लावणीचा ठेका धरायला लावणारे लावणीला साज शृंगार चढविला तो सांगली जिल्हयातील प्रतिभावंत शाहीरांनी आणि लावणी रचनाकारांनी याच लावणीचा शृंगाराचा अस्सल बाज आणि साज दिला तो मिरजेचे संगितकार राम कदम, वसंत पवार आणि सांगलीचे बाळ पळसुले यांनी. त्यामुळे सांगलीची लावणी ढोलकीफडाच्या तमाशातून ते थेट चित्रपटाच्या पडद्यावर ठेका धरु लागली. त्यामुळे लावणी सातासमुद्रा पार गेली. याला सांगली जिल्हयातील प्रतिभावंत लावणीरचनाकारांचे, शाहीरांचे, संगितकरांचे आणि लावणी नृत्यांगनाचे मोठे योगदान लोककलेला लाभले.

संदर्भ :-

१. **डॉ. आहेर विजय,**- स्वातंत्र्यत्तोर लावणी वाडमय प्रतिमा प्रकाशन पुणे सुधारित दुसर आवृत्ती १५ फेब्रु. २००५ पृष्ठ क्र.४८.
२. **महाराष्ट्र सांस्कृतीक कोष,**- डायमंड प्रकाशन पृष्ठ क्र. ३८४
३. **डॉ. आहेर विजय,**- स्वातंत्र्यत्तोर लावणी वाडमय प्रतिमा प्रकाशन पुणे सुधारित दुसरी आवृत्ती १५ फेब्रु. २००५ पृष्ठ क्र. ४९-५०.
४. **ांबळे मा. सो.**- धुळीतून तमाशारंग भूमीवर प्रथम आवृत्ती १९९३ युनियन प्रिटर्स प्रकाशन सांगली. पृष्ठ क्र. १५